

Mal for transkribering fra kurdisk til norsk

کوردی – نه رویجی

Innledning

Denne malen skal hovedsakelig gjelde for transkribering av steds- og personnavn fra kurdisk skrevet med arabisk-deriverte skrifttegn til norsk.

Kurdisk tilhører den nordvestiranske grenen av indoeuropeiske språk og er nært beslektet med persisk. Språket er i dag kun anerkjent som offisielt språk i Irak, men store deler av befolkningen i Tyrkia, Syria, Iran, samt et betydelig antall i Kaukasus-området har kurdisk som morsmål. De aller fleste kurdiskspråklige er tospråklige, noe som er en viktig årsak til at kurdisk har et betydelig forråd av låneord fra tyrkisk, arabisk og persisk. Språket er delt i en rekke dialekter, og inndelingen er språkfaglig kontroversiell. Den største grenen av kurdisk kan deles i to hoveddialekter:

- *Kurmanji (badini, badiani)*, som tradisjonelt snakkes i store deler av Tyrkia; i Syrias nordvestlige og nordøstlige distrikter; i Kaukasus; i Turkmenistan; i Irans provinser Khurasan, Golestan og Vest-Azerbajjan; og i Iraks nordvestlige provinser Musul og Duhuk.
- *Sorani*, som tradisjonelt snakkes i Irans vestlige provinser og i provinsene Erbil, Sulemaniya og Kirkuk i Irak.

I tillegg til disse to hoveddialektene er noen dialekter mer utbredte, slik som *gurani*, som snakkes særlig i området rundt Kermanshah i Iran med underdialekten Awromani/Hewramani i grenseområdet mellom Iran og Irak, *mukri*, som snakkes sør for Urmia-innsjøen i nordvest-Iran, samt *zaza* (også kalt *zazaki* og *dimli*), som snakkes i det østlige Tyrkia.

Med unntak av Kaukasus-området og Tyrkia, hvor kurdisk skrives med henholdsvis det kyrilliske og latinske alfabetet, benytter kurdisk seg av en modifisert form av det arabiske alfabetet. Det kurdiske alfabetet er supplert med fem bokstaver som ikke finnes i arabisk, mens en del ikke-alfabetiske tegn som er vanlige i arabisk sjelden eller aldri benyttes i kurdisk.

Malen er utarbeidet av

Generelle prinsipper

Transkribering av kurdisk til det latinske alfabetet gjengis ofte på en tilfeldig og lite konsekvent måte. Denne malen er ment å skulle innføre noen enkle prinsipper som skal være greie å gjennomføre i praksis når en skal gjengi kurdiske ord og navn i norsk sammenheng.

I motsetning til de fleste vesteuropeiske språk har kurdisk et én-til-én-forhold mellom skriftegn og lyder. I tekster på kurdisk brukes dermed ikke kombinasjoner av skriftegn for å få frem én lyd. Som nevnt skrives kurdisk vanligvis med en modifisert variant av det arabiske alfabetet, med tidvis annen uttale enn på arabisk og med fem ekstra bokstaver. Uttalen av enkelte skriftegn varierer regionalt, men denne variasjonen blir normalt ikke markert i skriftbildet, på samme måte som at tykk *l* skrives *l* på norsk uavhengig av om folk bruker tykk *l* eller ikke.

De latinske bokstavene som skal benyttes i transkribering fra kurdisk til norsk er alle tilgjengelige på et vanlig norsk tastatur. For å få en transkribering som kan brukes med et standard norsk tegnsett benyttes ikke diakritiske tegn eller bokstaver som er fremmede for det norske alfabetet.

Det er en forutsetning at de personnavnene malen produserer er gjenkjennelige for dem det angår. Dette hensynet tilsier at man må unngå særnordiske stavemåter – både hva gjelder vokaler og frikativer. Det hensynet at navnene i sin norske transkriberte form i prinsippet skal kunne være gjenkjennelige for våre europeiske samarbeidspartnere og også for søkerens hjemlands myndigheter trekker her i samme retning. Samtidig er det viktig at navnene malen produserer fungerer så godt som mulig i det norske språksamfunnet.

Mer avansert transkribering følger et reversibelt system. Det vil si at hvert enkelt skriftegn som transkriberes skal kunne transkriberes tilbake til originalskriften uten endringer. Derfor må det latinske tegnsettet utvides med ulike diakritiske tegn for å markere eksakt hvilket arabisk skriftegn det refereres til. Denne malen er et verktøy for norsk forvaltning til bruk for transkribering fra kurdisk til norsk, altså kun én vei. I denne sammenheng er det derfor ikke problematisk å transkribere uten slike tegn.

Konsonanter

Flere av konsonantene i kurdisk uttales likt. Derfor transkriberes disse med én og samme latinske bokstav ved transkribering til norsk:

Kurdiske skriftegn som gjengis med én og samme bokstav i latinsk skrift:

s	ث, س
z	ذ, ز

Noen kurdiske bokstaver gjengis på norsk med en kombinasjon av to bokstaver i latinsk skrift, hvor den andre alltid er *h* (med unntak av diftongen *ou*). For å gjengi ش brukes *sh*, som også finnes i en rekke lånord i norsk (*sherry, shipping, shoppe, shorts, show*). Ellers uttales *kh* som i tysk *ach*, *gh* som en skarre-*r*, *ch* som i spansk *mucho*, og *zh* som i den franske uttalen av navnet *Jean*.

For *sh* og *zh* blir således forholdet mellom de ustemte *s* og *sh* tilsvarende forholdet mellom de stemte *z* og *zh*. For *kh* og *gh* blir forholdet mellom de ustemte *k* og *kh* tilsvarende forholdet mellom de stemte *g* og *gh*.

Kurdiske skriftegn som gjengis med to bokstaver i latinsk skrift:

sh	ش
zh	ژ
kh	خ
gh	غ
ch	چ
OU (kun der و uttales som del av en diftong)	و

I transkribering av kurdisk (som ved arabisk) er *j* valgt for å gjengi ج. *J* er allerede etablert med denne uttalen i flere lånord i norsk, slik som *jeans* og *jersey* fra engelsk og *jihad* fra arabisk.

Verdt å nevne er også hvordan kurdisk, og også andre språk som skrives med arabiske skriftegn, benytter seg av dobbel konsonant. Praksisen skiller seg fra språk som benytter latinske skriftegn ved at i stedet for å skrive to konsonanter etter hverandre benyttes tegnet *tashdid* over den bokstaven som skal uttales som dobbel konsonant. Eksempel kan være navn og ord som عبد الله (Abdallah), مُحَمَّد (Muhammad) og مُحَرَّم (muharram). Følgelig skal bokstaver som har *tashdid* transkriberes som dobbel konsonant, med unntak av *sh*, *zh*, *kh*, *gh* og *ch* – altså konsonantene som allerede transkriberes med to tegn på norsk. Som med de korte vokalene og andre diakritiske tegn utelates *tashdid* ofte fra skriftbildet. I de fleste tilfeller må den som transkriberer derfor vite hvilke navn og ord som skal ha dobbel konsonant på norsk.

Vokaler

I kurdisk skiller man mellom lange og korte vokaler. De korte vokalene *a* og *u* markeres sjelden i skriftspråket, mens den korte vokalen *e* skrives med ٤. De lange vokalene *a*, *u* og *i* har egne bokstaver. Transkribering etter denne malen skiller hverken mellom kort og lang *a* eller kort og lang *u*.

I moderne norsk benytter man seg ikke av dobbel vokal. Følgelig kan ikke lange vokaler uttrykkes med dobling av samme vokal. Som et eksempel kan man nevne navnet نور, som ofte sees skrevet Noor, men som transkribert til norsk blir til Nur.

Egennavn

Ved transkribering av egennavn ser man stor variasjon, spesielt der hvor navn med arabisk opprinnelse benyttes.

Arabiske fornavn som består av to ledd, hvor det andre leddet innledes med den arabiske bestemte artikkel, transkriberes i ett for å vise at det dreier seg om ett navn, ikke flere. Eksempler på slike er جمال الدين (Jamaladdin), عبد الكريم (Abdalkarim) og عبد الله (Abdallah). De fleste andre fornavn regnes å være selvstendige og skilles i transkribering. Eksempler på slike er محمد علي (Mohammad Ali), og حميد رضا (Hamid Reza). Unntak er der hvor disse "selvstendige" navnene skrives i ett ord, slik som حسنعلی (Hassanali), og i enkelte tilfeller hvor bæreren av navnet understreker at de to navnene er uadskillelige.

Ved transkribering av etternavn skal føringslinjen være at så fremt det ikke er helt tydelig at personen har to etternavn, for eksempel at hun eller han har tatt navnet til både mor og far, skrives etternavnet i ett ord. Ett eksempel er: ئیلخانیزاده (Ilkhanizada)

I de kurdiskspråklige områdene forekommer det ofte at man bruker navn av ikke-kurdisk og ikke-arabisk opprinnelse. Navn som er særegne for språklige minoriteter skal i utgangspunktet transkriberes fra den formen som er registrert av hjemlandets myndigheter. Navn med opprinnelse i europeiske språk bør følge ortografi i det europeiske språket det er lånt fra – altså blir for eksempel جورج transkribert *George* og ikke **Jurj*.

I forbindelse med stedsnavn som har fått en etablert skrivemåte i norsk, sidestilles denne med den skrivemåten som følger av denne malen. For eksempel kan موصل på norsk skrives både Mosul og Musul og ترکیه både Tyrkia og Turkie. Der det ikke finnes en etablert form på norsk benyttes denne malens transkriberingsregler.

Transkriberingsmal

Alfabetet

Norsk skrifttegn	Eksempel		Kurdisk skrifttegn
a	dadga	دادگا	ا
Markeres ikke	asheq	ئاشق	ئ
b	buzmar	بزمار	ب
p	pasewan	پاسه وان	پ
t	telaq	ته لاق	ت
j	jawan	جوان	ج
ch	chai	چای	چ
h	hemam	حه مام	ح
kh	kharap	خراب	خ
d	dastan	داستان	د
r	dirin	دیرین	ر
r	rish	ریش	ر
z	zalou	زالوو	ز
zh	zhumare	ژماره	ژ
s	sertash	سه رتاش	س
sh	shayet	شایه ت	ش
Markeres ikke	Abdallah	عبد الله	ع
gh	ghem	قه م	غ
f	falake	فلکه	ف
v	vitamin	فیتامین	ف
q	qawa	قاوه	ق
k	kase	کاسه	ک
g	gosht	گوشت	گ
l	lale	لاله	ل
l	aqel	عاقل	ل
m	mam	مام	م
n	nan	نان	ن
o	zorzan	زۆرزان	ۆ
w	wefadar	وه فادار	و
ou	tinou	تینوو	وو

h	heret aheng	هه ره ت ئاھه نگ	ه, ه, ه, ه	
e ¹ – når siste bokstav i et ord – etter konsonant, eller når den korte vokalen e	eshkenje	ئه شكه نجه	ه, ه	ه
a ² – når siste bokstav i enkelte ord med kort a	na	نه	ه	
e	desbeje	ده سبه جي		ئ
y – når første bokstav i et ord og når etter eller før vokal	Yaban kayen	يابان كايه ن	ی	
i – når etterfulgt av konsonant og når i slutten av et ord	dideni	ديده ني	ی	ی
a – når siste bokstav i enkelte arabiske ord	Musa	موسی	ی	

Andre skrifttegn

Norsk skrifttegn	Eksempel		Kurdisk skrifttegn
a	murdan	مردن	ـَ
u	musk	مُسک	ـُ
Dobbel konsonant	Muhammad	محمّد	ـّ
Markeres ikke	must	مست	ـّ

¹ Der hvor *o/a* etterfølger konsonant i slutten av ordet er *o/a* stum og i transkribering velger man å utelate bokstaven *h* og den siste bokstav i ordet blir således de korte vokalene *e*.

² Der hvor *o/a* etterfølger konsonant i slutten av ordet er *o/a* stum og i transkribering velger man å utelate bokstaven *h* og den siste bokstav i ordet blir således den korte vokalen *a*.